

EDIČNÍ POZNÁMKY

Svazek *České divadlo IV* obsahuje Nerudovy kritiky, studie a feuilletony i drobné zprávy o divadle z let 1868 (od 4. července) až 1874 (do 12. prosince). Časové vymezení svazku přihlíželo k mezníkům tehdejšího vývoje českého divadla a k povaze Nerudových článků. Na počátku svazku stojí kritika Vlčkovy Milady, původní české hry, která se objevila na scéně ve dnech radostného rozmachu českého divadla po slavnostech položení základního kamene Národního divadla v květnu roku 1868. Na konci podává svazek obraz krise v divadle, která souvisela s krisí, v níž se tehdy ocitla celá česká společnost a její život politický. Zde se mění i tón Nerudových článků. Místo dřívější autorovy horlivé a bojovné účasti na ustavičném zápasu o zvyšování uměleckých hodnot v repertoáru i hereckém projevu a o osobitý, důstojný charakter „nejdůležitějšího ústavu národního“ nastává odstup od divadelního života, neboť divadlo ovládané zájmy konservativních společenských složek se vzdaluje Nerudovým představám o divadle jako aktivním činiteli v boji českého národa. Jeho kritická slova nabývají povahy výstrah pro budoucnost.

Všechny ve svazku otištěné Nerudovy články byly uveřejněny v Národních listech, s výjimkou úvodu ke knižnímu vydání Zákrejsovy Poděbradovny, který dále otiskujeme. Tento deník však vycházel za ztřeštěné persekuce českého tisku v letech 1868 — 1871 také pod jinými názvy; zprvu jako Národní noviny a od 1. listopadu 1868 do 30. dubna 1869 jako Naše listy. Soustavné sledování českého divadla přerušil Neruda v těch letech na delší dobu jen cestami do ciziny, a to na jaře 1870 cestou na Východ a v r. 1873 do Vídně na Světovou výstavu. Za jeho nepřítomnosti pečoval o divadelní rubriku v Národních listech především Vítězslav Hálek.

Naše vydání doplňuje dřívější edici Nerudových statí z těchto let (ve vydání Spisů Jana Nerudy péčí L. Quise v r. 1909) o 65 nových čísel. V dohodě s redakcí Spisů Jana Nerudy nezařazuje vydavatelka do svazku nekrolog „Jan Kaška“ z časopisu Zlaté dno (roč. VIII, č. 4, říjen 1869), který byl redakci předložen dvěma badateli (dr M. Novotným a doc. J. Thonem) jako další doplněk k nerudovské bibliografii. Vydavatelka se domnívá, že Nerudovo autorství článku je sporné. Dále nezařazuje do svazku tři Nerudova zaslána v Národních listech 4., 7. a 9. prosince 1874, která polemicky útočí na J. S. Skrejšovského. Dotýkají se sice událostí při stavbě Národního divadla, ale obsahují kromě toho narážky na řadu dalších tehdejších sporů mezi stranou

mladočeskou a staročeskou; jsou zařazena ve svazku Česká společnost III. Vydavatelka nezachycuje ve svazku ani Nerudovu účast v časopise Česká Thalie (1867—1871), jehož byl Neruda od roku 1868 spolupracovníkem a v roce 1868 i spoluredaktorem. Nepodařilo se dosud zjistit, které příspěvky Neruda napsal.

Po zlomení sazby bylo zjištěno, že mezi Nerudovy divadelní statí nebyl zařazen úvod, který Neruda napsal ke knižnímu vydání *Poděbradovny* od *Františka Zákřejs*, uvedené r. 1872, jež vyšlo v r. 1873 u Fr. A. Urbánka ve sbírce Divadelní svět. Klademe vznik tohoto úvodu do konce roku 1872 a otiskujeme jej dodatečně na tomto místě:

Úvod

Uvádíme zde čtenářstvu drama, kterýmž *Fr. Zákřejs* letos skvěle osvědčil, že roku 1869 jím co dramatickým spisovatelem probuzené naděje nemají být zklamány. „Národní hospodář“ byl první, „Poděbradovna“ je druhou divadelní hrou, jižto našemu jevišti daroval; my víme, že má Zákřejs ještě jiné hry již před sebou, a dle vnitřní hodnoty prvních můžem již nyní vítati těch, které najisto tedy ještě přijdou.

Goethova maxima osvědčila se zde, při „Poděbradovně“, opět: „Smyslové nás neklamou,“ praví, „ale úsudek klamává.“ Tak se přihodilo zde také. Obecenstvo přijalo „Poděbradovnu“ velmi příznivě, dojem byl rozhodný, a recenze pak – rozcházely se od plného uznání až k plnému zneuznání.

Nechceme o rozdílnosti úsudků těch proslovit žádný soud. S úsudky je jako s hodinkami, „mé nejdou nikdy zrovna tak jak tvé, přec věříme každý svým,“ pravil kdosi. Zákřejs ještě žije, o žijících není úsudek nikdy beze všech ohledů, leda když už dlouho žili a velmi mnoho učinili, – doufejme, že Zákřejs dosti dlouho bude na poli svém působit, aby sám se ještě dožil úsudku jednolitého. Zbytečně skromným nemusí být již nyní, s plnou důvěrou může pokračovat, jako začal s plným vědomím své úlohy.

Vědomí to vyznačuje Zákřejs co individualitu. Zvolenému svému předmětu věnuje se celou silou svého talentu, vyhloubá jej do nejmenších podrobností, přivede k nejširšímu rozvoji, a chcem-li vůbec o nějaké ještě divadelní chybě u něho mluvit, je to snad ta odstranitelná, že nedovede pak ani jediného květu tu i tam uzmout, čímž by někdy *celku* prospěl, a že chce i každý vedlejší odstín myšlenky své na jevišti přivést pak k úplné platnosti. Možno tak činit v užším kruhu veselohry, nikoli vždy v dramatu velkém, ač ni při prvnější nesmí se zapomenout, že je-li život jednoho člověka vůbec vždy příliš krátký, než aby v skutečnosti mohl všechny haluze své přivést k stejnému rozvoji, je (divadelní) obraz života toho již docela časově scvrklý, rychlý, pomíjejičný. Mimo to i spisovatel má ovšem právo předpo-

kládat obecenstvo ideální, diváka sledujícího každé slovo až do nejpodrobnější intence, ale – vždyť víme, jak se daří ideálům!

Nikoli chudoba, přílišné bohatství je tudy Zákrejsovi posud trochu na závadu. Nesmíme ale říci, že Zákrejs nezná snad zvláštních potřeb světa toho divadelního, kolem něhož „i vzduchová vrstva je jiná“. On je zná výborně a obě hry jeho jsou dokladem. Druhý akt hry, kterou tuto tiskem podáváme, patří k nejdokonalejším květům dramatických literatur vůbec.

Zákrejs sobě nevolí předměty malé a snadné. V „Národním hospodáři“ určil sobě, že vylicí vlastní těžiště celých našich moderních (nejen českých) poměrů společenských, v „Poděbradovně“ určil sobě básnické znázornění jádra českých dějin, neboli ducha dějin těch. Mohl-li mu někdo při hře prvnější říci, že již věcným obsahem stýká se tu spisovatel s plody spisovatelů cizojazyčných, vůbec moderních, je Zákrejs ve hře druhé již zcela českým, přitom zcela svým. Tak plně, tak krásně, zároveň pravdivě a mohutně, porozuměl duchu českých dějin posud leda ten onen výtečný historik, básníci naši za tím cílem – z pocho-pitelných také časových příčin – posud ještě nešli. Zákrejsovo vlaste-necké nadšení má plný ráz pravdy, jeho jadernému slovu věříme, že jde ze srdce, že není mu jen lesklou, časově poetickou lží, praví-li:

Jmeno české totéž jest co velikost!

Nic ho „větším opojením neblaží nežli pohled na vlast“ –

*Jeť to plodem posetý kmen, bezměrná
růže, koruna i srdce Evropy –*

a „jak poupě k této růži jesti Kunhuta“ – „Poděbradovna!“

Zákrejs stojí u otevřených hrobů našich a jsou mu plny světla jasného, záře poetické, růžově uzardělé – „na rakev dávných věků klade květy nového jara“ – v naší minulosti vidí budoucnost. Zákrejs je pravý básník a rozumí také lidskému srdci i věčnému vlnobití citů jeho – čtete, a vlnobití to zmocní se i citu vašeho.

Jan Neruda

Texty jsou ve svazku uspořádány chronologicky. Výjimku činí zařazení feuilletonu „Frašky“, který má tři pokračování: 15. a 16. září a 5. října 1869, jež otiskujeme za sebou. Pro tituly článků Nerudou nepojmenovaných bylo užito většinou názvů recensovaných divadelních kusů; převažuje-li v článku kritika hereckého výkonu, uvádíme v závorce pod titulem jméno herce. U článků pojednávajících o obecných divadelních problémech zavádíme popisné tituly podle obsahu. Původní názvy autorovy jsou v obsahu svazku označeny hvězdičkou.

Základem pro naše vydání je tedy časopisecké znění jednotlivých

statí. Úprava textu se řídila akademickými edičními zásadami a přihlížela ke zkušenostem ediční praxe v Národní knihovně a ve Spisech Jana Nerudy, kde navazuje na ediční praxi ve svazku České divadlo III.

Cizí jména vlastní skloňujeme, sjednocujeme přitom rozkolísaný způsob autorův (skloňujeme tedy jména *Carloo, Cassio, Contois, Crispin, Dennery, Duriveau, Goethe, Lorenzo, Szigligeti, Veaucourtois* analogicky podle jmen *Othello, Sardou, Shakespeare* a j., v nichž Neruda vyznačuje flexi; sjednocujeme i skloňování názvových jmen *Romeo* a *Vicomte*, kde u autora je kolísání). Nerudovu podobu ruského jména *Lubav* upravujeme na *Ljubov* (str. 249, 250) a proti svazku České divadlo II píšeme všude *Debureau* (u Nerudy kolísání *Debureau — Debureaux*). Dále píšeme *Adéla, Filipina, Korvín* místo kolísání *Adela — Adéla, Filipina — Filipína, Korvin — Korvín*. Bez úpravy ponecháváme dvojici *Albin — Albin*, neboť jde o rozdílné psaní jména v originálu a v počeštěném tvaru.

Zkratky *p., pp., pí, sl.* u jmen herců ponecháváme nebo upravujeme tam, kde je o příslušné osobě jen stručná zmínka, zvláště ve výčtech na konci referátů. V delších souvislých textech píšeme nezkrácené *pan, paní, slečna*. Ojedinělé zkratky *hr., bar., česk.* vypisujeme (hrabě, baron, českého). Také zkratku *Š.* (str. 87) vypisujeme celým jménem — *Šamberková*.

Úpravy textu byly provedeny na těchto stránkách (změny převzaté z Quisova vydání označujeme *Q*):

- 21: mezi drobností ... a tragickou výší m. ... tragické výši;
- 25: litujem, že častěji ho nevidáme m. ... častějšího... (*Q*);
- 30: kde sbor ... přichází teprv k pohybu zcela volnému? m. ... k pohybu zcela volnému.;
- 31: Již dávno nešli jsme z nějaké zábavy m. ... nenašli jsme... (*Q*);
- 39: obmezil se ano tak dalece, že v kuse svém ... vzdal se m. ... v kus svůj;
- 40: Naši „Husové“ a „Žižkové“ ... také nejsou dramaticky tak výteční, aby již poetickou cenou svou jinde pronikli m. ... tak výtečny, aby ... pronikly;
- 50: Zajc nejenže připomíná velmi Offenbachovu tuto manýru, nýbrž je pravým prototypem nynější manýry vídeňské (v první části „Lazaronů“ ... problýská). m. Zajc nejenže připomíná velmi Offenbachovu tuto manýru (v první části „Lazaronů“ ... problýská), nýbrž je pravým prototypem nynější manýry vídeňské. (Podle opravy uveřejněné v Našich listech 23. dubna 1869);
- 72: nač vůbec to „uvádění ...“ m. než... (*Q*);
- 83: Před dvěma měsíci „Mravence“ m. ... „Mravenci“;
- 86: možno jest, že přece alespoň m. možno jest, přece alespoň;
- 105: Jen ještě vybroušenější soubra m. Ten ještě vybroušenější soubrn (*Q*);

- 111: Doba a děj, *jež* Sardou zvolil, *byly samy plny* m. ... *jež* ... *byla sama plna*;
- 115: Po nějakém počtu představení „*Vlasti*“ m. ... představení „*Vlast*“ (Q);
- 123: Kreslí ho co dvorský básník s názorem oné doby m. ... a názorem... (Q);
- 148: Mythu dodal ráz živé *skutečnosti* m. ... živé *statečnosti*;
- 150: Kdyby měla hra čtyry *akty* m. ... *akta* (Q);
- 153: aniž by *dramatického* hnutí nebo časového významu dodávalo m. ... *dramatické* hnutí ... (Q);
- 164: samá drobná změna, skoro *samá* vzájemná intrika m. ...skoro *braná*... (Q);
- 171: Bylo by *ho to ovšem* stálo život m. Bylo by *ho ovšem* ... (Q);
- 172: tím ještě více *roztrpčující*. m. ... *roztrpčující*! (Q);
- 184: je ovšem téhož vše na světě karikujícího *žánru* m. ... *genre* (Q);
- 187: *protkává* *hru působivými* mimickými vtipy m. *protkává působivými* ... (Q);
- 188: pronášejí-li *jej* nyní pp. Mošna a Frankovský m. ... *je* ... (Q);
- 207: *Shakespearova* „*Koriolána*“ m. *Shakespearův* „*Koriolán*“ (Q);
- 245: smlouva podepsána *císařovnou* m. ... *císařovou* (Q);
- 263: Divadelní představení ... těší se ... všeobecné *přízni* m. ... všeobecné *přízně*;
- 277: aspiruje *na místo* m. aspiruje *místo* (Q);
- 298: Není ni jediné stránky ..., *již* bychom ... nenalezli rozvitou m. ... *již* ...;
- 328: Křesťanství vyslovalo ... *renesanci* jeho m. ... *renesance* ... (Q);
- 337: firma Bittner a Pulda *musila* by věci bráti jinak z gruntu, kdyby ... *chtěla* m. ... *musili* ... *chtěli*;
- 356: pětmecítmaleté, *všestranné* působení m. ... *všestranně* ... (Q);
- 378: Orgán jeho nemá dost *barvitosti* m. ... *starnutosti* (Q).

Svazek České divadlo IV v základě připravila Julie Štěpánková; podstatnou revisi komposice, zpracování a komentování textu provedla Jarmila Sirotková (zvláště přepracování a doplnění vysvětlivek) a Břetislav Štorek (zvláště revisi přípravy textu, úpravu titulů a korektury).